

ΔΙΑΔΕΚΤΙΚΗ ΑΝΘΡΩΠΟΛΟΓΙΑ

Διάφορες και αντίθετες πολλές φορές ήταν οι απαντήσεις που πήραμε διατρέχοντας τις φιλοσοφικές θεωρίες της εποχής μας, αναφορικά με το βασικό ερώτημα της σημασίας του ανθρώπου, της ζωής καθώς και της θέσης του μέσα στον κόσμο. Ξεκινήσαμε από την βασική προϋπόθεση πως η φιλοσοφία έχει ανθρωπολογική την προέλευσή της και αναγκαία ανθρωπολογική την κατάληξή της. Ο κόσμος, ή φύση, ή πραγματικότητα υπάρχει βέβαια έξω και ανεξάρτητα από μας, αλλά μόνο ο άνθρωπος την διανοεΐται. Ο άνθρωπος, σαν διανοητικό όν, που έχει συνείδηση για την ύπαρξή του, θέτει ζητήματα σχετικά με αυτήν. Η φιλοσοφία, ως η υψηλότερη σύνθεση του στοχασμοῦ μας έχει για κέντρο της έρευνάς της τον άνθρωπο και τις πολλαπλές σχέσεις που συνάπτει με τον κόσμο της έξωτερικής πραγματικότητας, αλλά το κύριο μέλημά της εΐνε ο ίδιος ο άνθρωπος, που βέβαια εΐναι αναπόσπαστο τμήμα της πραγματικότητας αυτής. Και αυτό ουσιαστικά γινόταν πάντοτε. Οι παλαιοί π.χ. προσωκρατικοί κοσμολόγοι φιλόσοφοι προσπαθώντας να ανεύρουν την πρωταρχική ουσία του κόσμου απόβλεπαν βασικά να εντάξουν τον άνθρωπο μέσα σ' αυτόν τον κόσμο, που γύρευαν τον προσδιορισμό της ουσίας του. Η έπιστήμη, που τὰ συμπεράσματά της επηρεάζουν απόλυτα την φιλοσοφική σκέψη, καθώς προσπαθήσαμε να το καταδείξωμε, έρευνᾶ τον κόσμο της φυσικής και της ανθρώπινης πραγματικότητας, για να διασφαλίση καλύτερα τον άνθρωπο στην προσπάθειά να συντηρήση και να αναπτύξη τὴ ζωή του. Κάθε είδος λοιπόν μάθησης δέν μπορεί να νοηθῆ και να υπάρξῆ δίχως ανθρωπολογικό χαρακτήρα.

Στις κρίσιμες κατά συνέπεια περιόδους της ιστορίας, όπου τὰ πάντα συζητοῦνται, ἀναθεωροῦνται, ἀκόμα καὶ ἀνατρέπονται, ὅπου ἡ ἀμφιβολία ἐπιζητεῖ νὰ ἀντικατασταθῇ ἀπὸ τὴν θετικὴ ἀπάντηση, εἶναι φυσικὸ νὰ ἀνατρέχουμε στὴ φιλοσοφία, γιὰ νὰ βροῦμε σ' αὐτὴν τὸν ὁδηγὸ πού θὰ μᾶς διαφωτίσῃ καὶ θὰ μᾶς κατευθύνῃ στὸ σωστὸ δρόμο. Καὶ εἶναι ἐντελῶς χαρακτηριστικὸ πὼς στοὺς καιροὺς μας, ὅπου βρισκόμαστε μπροστὰ σὲ τόσα ἀδιέξοδα, ἡ φιλοσοφία, καθὼς εἶδαμε στὴ συνοπτικὴ ἀνασκόπησή μας, κυριαρχεῖται ἀπόλυτα ἀπὸ ἀνθρωπολογικὰ ἐνδιαφέροντα. Ζητήσαμε λοιπὸν ἀπὸ τίς μεγάλες φιλοσοφικὲς σχολές καὶ θεωρίες τῶν ἡμερῶν μας τίς ἀπαντήσεις. Καὶ τίς πήραμε. Οἱ ἀπαντήσεις ὅμως αὐτές δὲν ἐνίσχυσαν τὸ αἶσθημα καὶ τὴν πεποίθησή μας γιὰ τὴ σημασία τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ τὴν ἀξία της. Ἀντίθετα οἱ θεωρίες αὐτές μᾶς ὠδήγησαν στὸ χεῖλος φοβερῶν ἀβύσσων, ὅπου ἐνεδρεύει ἡ ἀγωνία, ὁ φόβος, τὸ μηδὲν καὶ ὁ θάνατος. Ἔτσι ὅμως, ἀντὶ νὰ ξεπεράσωμε τὴ σημερινὴ κρίση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, εἶδαμε ἀντίθετα νὰ κλείνεται καὶ ἡ παραμικρὴ διέξοδος διαφυγῆς γιὰ τὸ ἀνθρώπινο πλάσμα. Γιατί ὅμως φθάσαμε σ' αὐτὸ τὸ ἀποκαρδιωτικὸ συμπέρασμα; Γιατί ἀκριβῶς ἡ σύγχρονη φιλοσοφικὴ θεωρία ἐξετάζει τὸν ἄνθρωπο ἔξω καὶ πέρα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα ὅπου ζῆ καὶ κινεῖται. Ἡ, γιὰ νὰ εἶμαστε δικαιότεροι, διαμορφώνει μιὰ εἰκόνα γιὰ τὴν πραγματικότητα αὐτὴ ἐπὶ τῆ βάσει μιᾶς ἐκ τῶν προτέρων ἀντίληψης πού ἔχει γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Κατὰ κάποιον τρόπο παρουσιάζεται ὡσὰν νὰ ἐκβιάζῃ αὐτὴν τὴν πραγματικότητα, εἰσάγοντας μέσα σ' αὐτὴν μιὰ ἰδέα γιὰ τὸν ἄνθρωπο πού τὴν κατασκευάζει στὸ ἐργαστήριό τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ της. Ἔτσι ἐνῶ ἀγνοεῖ οὐσιαστικὰ τὴν πραγματικότητα, παραποιεῖ καὶ τὴν ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου, μιὰ πού τὸν ἀποσπᾷ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα αὐτὴ, καὶ τὸν μεταβάλλει σὲ ἓνα ξένο καὶ ἀντίμαχο πρὸς τὴν πραγματικότητα ὄν. Μᾶς λέγει: ἄλλο ἢ πραγματικότητα, ἂν δὲν ἀρνεῖται ὀλότελα κάθε ἀντικειμενικὴ τῆς ὕπαρξη, καὶ ἄλλο ὁ ἄνθρωπος. Μὲ τοῦτο ὅμως εἶναι σὰ νὰ θέλῃ νὰ ἀγνοῆ τὴν στοιχειωδέστερη ἐπιστημονικὴ ἀντίληψη πὼς ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς εὐρύτερης φυσικῆς πραγματικότητας ὅπου ζῆ καὶ πὼς δὲν μπορούμε, ἂν θέλωμε νὰ ἀποκτήσωμε μιὰ ὀρθὴ γνώση γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν κόσμον καὶ κατὰ συνέπεια νὰ ἔχωμε καὶ μιὰ γόνιμη φιλοσοφία, νὰ ξεχωρίσωμε τὸν ἄνθρωπο

από τήν πραγματικότητα. Ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖται, παράγεται μέσα στον φυσικό κόσμο και τὸ σπουδαῖο εἶναι ὅτι ζῆ πάντα μέσα σ' ἓνα δεδομένο κοινωνικό περιβάλλον. Δὲ μπορούμε ποτὲ νὰ νοήσουμε τὸν ἄνθρωπο ἔξω ἀπὸ τὶς σχέσεις του με τὴν κοινωνία. Ἄν λοιπὸν ἔχουν δημιουργηθεῖ ὠρισμένες καταστάσεις ποὺ προκαλοῦν ἀδιέξοδα καὶ κρίσεις μπορούμε καὶ πρέπει νὰ ἐρευνήσουμε, γιὰ νὰ βροῦμε τὶς αἰτίες ποὺ τὰ προκαλοῦν καὶ τὰ μέσα ποὺ θὰ ξεπεραστοῦν, ἐκτὸς ἂν πιστέψουμε πὼς φθάσαμε πλέον στὸ τέλος τῆς ἱστορίας. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ εἰσβάλλωμε ἐκ τῶν ἄνω καὶ τῶν ἔξω, ὅπως κάνει ἡ σύγχρονη φιλοσοφική σκέψη, στὸ χῶρο τῆς πραγματικότητας, με μίᾶ ἐκ τῶν προτέρων ἔννοια γιὰ τὸν ἄνθρωπο καὶ τὸν κόσμο καὶ με μίᾶ ἐτοιμοπαράδοτη μέθοδο ἔρευνας καὶ μελέτης, τὸ ὀρθότερο ἢ μᾶλλον τὸ ἐπιστημονικώτερο θὰ εἶναι νὰ ἀναχθοῦμε ἀπὸ τὸ χῶρο τῆς πραγματικότητας αὐτῆς πρὸς τὸν ἄνθρωπο, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ τὴν ἀνώτερη καὶ συνθετώτερή της ἔκφραση.

Ἄς πάρωμε λοιπὸν τὸ θέμα μας ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ὁ ἄνθρωπος πρὶν ἀπὸ ὅλα εἶναι ἓνα φυσικὸ ὄν. Εἶναι καὶ αὐτὸς ἓνα ζῶο, μόνο ποὺ ἀποτελεῖ τὸν ἀνώτερο ἐκπρόσωπο τοῦ ζωϊκοῦ βασιλείου, εἶναι καμωμένος ἀπὸ ὅλη καὶ διαθέτει ἓνα σῶμα. Εἶναι δηλαδὴ ἓνα τμῆμα τῆς φύσης καὶ σὰν τέτοιο «βρίσκεται σὲ ἀδιάλειπτη σχέση με τὸν ὑπόλοιπο φυσικὸ κόσμο». «Ὡς ζωντανὸ φυσικὸ ὄν, προικισμένο με ζωσες φυσικὲς δυνάμεις, εἶναι ἓνα ὄν ποὺ μπορεῖ νὰ ἐνεργήσῃ, νὰ δράσῃ. Οἱ δυνάμεις αὐτὲς ἐνυπάρχουν μέσα του ὡς διαθέσεις, ἰκανότητες, ροπές¹». Ὅπως καὶ τὰ ἄλλα ζῶα πρέπει νὰ ἰκανοποιήσῃ τὸ βασικὸ ἔνστικτο τῆς αὐτοσυντήρησής του. Τὸ ζῶο ἰκανοποιεῖ τὸ ἔνστικτό του αὐτὸ με ἓνα εἶδος αὐτομάτου, καθὼς εἶπαμε, προσαρμογῆς στὸ περιβάλλον ὅπου ζῆ. Προσπαθεῖ νὰ ζήσει ἐκεῖ ποὺ βρίσκει ἀφθονώτερη τροφή καὶ ὅπου οἱ κλιματολογικὲς συνθήκες εἶναι εὐνοϊκώτερες γιὰ τὴ ζωὴ του. Ἡ ἀνώτερη ζωολογικὴ κατηγορία, ὅπου ἀνήκει ὁ ἄνθρωπος, ἐξελίσσεται συνεχῶς ὑπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν γεωλογικῶν καὶ κλιματολογικῶν μεταβολῶν καὶ τοῦτο φέρνει τὰ ἀνώτερα αὐτὰ ζωολογικὰ εἶδη σὲ μίᾶ περίοδο ὅπου δὲν ἀρκεῖ μόνον αὐτὴ ἡ παθητικὴ ἢ καὶ ἐνεργητικὴ προσαρμογὴ στὸ φυσικὸ περιβάλλον, ἀλλὰ ἀπαιτεῖται καὶ μίᾶ

1. Ἡ πληρέστερη διαπραγμάτευση τοῦ θέματος αὐτοῦ ἔχει γίνει ἀπὸ τὸ Λεφέβρ στὸ ἔργο ποὺ ἀναφέραμε.

προσπάθεια να μεταμορφωθῆ τὸ περιβάλλον, ὥστε νὰ ἀνταποκρίνεται στὶς ἀνάγκες τοῦ ἀνώτερου ζώου. Ἔτσι τὸ ἀνώτερο αὐτὸ ζῶο ἀρχίζει νὰ ἐπενεργῆ στὸ φυσικὸ κόσμο ποὺ τὸ περιβάλλει καὶ ἔρχεται ἡ στιγμή ὅπου τὰ χέρια του ὀπλίζονται μὲ τὸ πρωτόγονο ἐργαλεῖο. Ἀπὸ τὴ στιγμή αὕτη ὅμως ἀρχίζει τὸ μεγαλύτερο κεφάλαιο τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Ἐνῶ ὡς τὰ τότε τίποτε δὲν εἶχε διαταράξει καὶ πρὸ παντός δὲν εἶχε ἀντιταχθεῖ στὴν τυφλὴ ἀναγκαιότητα τῶν φυσικῶν νόμων, ξαφνικὰ ἕνα ὄν ἀρχίζει νὰ ἀντιστέκεται σ' αὐτὸν τὸν φυσικὸ κόσμο. Ἐνα τμῆμα τῆς φύσης ἐναντιώνεται σ' αὐτὴν τὴν ἴδια. Στὸν χῶρο τῆς δημιουργεῖται ὁ πρῶτος διχασμός. Ἐνα φυσικὸ ὄν ἀρνεῖται τὴν παντοδυναμία τῆς. Αὕτῃ ἡ ἐναντίωση, αὕτῃ ἡ ἀντίσταση, ὡς συνεχῆς ἐπανάληψη ὀρισμένων πράξεων ἀποκρυσταλώνεται σιγὰ· σιγὰ καὶ σχηματίζει τὴ συνείδηση τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ διαμόρφωση αὕτῃ τῆς συνείδησης εἶναι τὸ καινούργιο φυσικὸ γεγονός. Στὴ γῆ ἐμφανίζεται ὁ ἄνθρωπος. Καὶ χάρις στὴν ἀντίστασή του πρὸς τὴ φύση καὶ στὴν ἀναπτυσσόμενη συνείδησή του διαχωρίζεται ἀπὸ τὸ ζωϊκὸ βασίλειο. «Σὲ ποιά ἡμερομηνία θὰ πρέπει νὰ ἀναγάγωμε τὴν ἐμφάνιση τοῦ ἀνθρώπου πάνω στὴ γῆ; ρωτᾷ ὁ Μπέρξον. Στὸν καιρὸ ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἔκαμε τὰ πρῶτα του ὄπλα, τὰ πρῶτα του ἐργαλεῖα».

Ἐνῶ τὸ ζῶο ἀρκεῖται στὸ ὅ,τι τοῦ προσφέρει τὸ φυσικὸ του περιβάλλον, ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νὰ παράγῃ ὁ ἴδιος τὰ μέσα γιὰ τὴ ζωὴ. Παράλληλα μὲ τὸν φυσικὸ κόσμο δημιουργεῖται ἕνας ἄλλος φυσικὸς κόσμος, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰ προϊόντα τῆς παραγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου. Δημιουργεῖται δηλαδή ἕνας ἀνθρώπινος φυσικὸς κόσμος. Καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴ τῆς ἱστορίας, τὴ μεταβολὴ τοῦ ἀνθρώπινου ζώου ἀπὸ βιολογικὸ σὲ ἱστορικὸ ὄν. Καὶ ἡ παραγωγὴ αὕτῃ ὀλοένα συνεχίζεται, γιὰ νὰ φθάσωμε στὶς ἡμέρες μας στὴν κατάσταση, ὅπου ὁ πλανήτης μας ἔχει μετατραπῆ σὲ ἕνα ἀφάνταστα πολυποικίλο καὶ πολυσύνθετο ἀνθρώπινο κόσμο, ποὺ συνεχῶς ὑποτάζει καὶ μεταμορφώνει τὴ φύση, σύμφωνα μὲ τὶς ὀλοένα ἀναπτυσσόμενες ἀνθρώπινες ἀνάγκες.

Ἡ παραγωγὴ τῶν μέσων γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ὡς ἐπακόλουθο τὴν ἀντίστοιχὴ ἀνάπτυξη τῆς συνείδησής του. Καὶ ἡ πορεία αὕτῃ ἐξακολουθεῖ ἀδιάκοπα γιὰ νὰ καταλήξωμε ἀπὸ τὸν πρωτόγονο τρωλοδύτη στὸ σοφὸ τῶν σύγχρονων πυρηνικῶν ἐργαστηρίων. Ἡ πορεία αὕτῃ ποὺ τὴν ὀνομάζομε ἱστορία εἶναι ἡ

παραγωγή τοῦ ἀνθρώπου¹. Ὁ ἄνθρωπος βέβαια δὲν παύει νὰ εἶναι φυσικὸ ὄν, ἀλλὰ ἡ ἀνθρώπινή του ὑπόσταση παράγεται καὶ συντηρεῖται μὲ τὴν διηνεκῆ ἐπενέργειά του, τὴ δραστηριότητά του, ποὺ στρέφεται πρὸς καὶ ἐναντίον τῆς φύσης. Ἡ ἐμφάνιση ἢ καλύτερα ἡ παραγωγή τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀντίθεσής του πρὸς τὴ φύση. Εἶναι, καθὼς λέγεται, ἡ διαλεκτικὴ ἄρνηση τῆς φύσης καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐπενεργῶντας πάνω σ' αὐτὴ δημιουργεῖ τὴν ἀνθρώπινή του ὑπόσταση, γίνεται, καθὼς εἰπώθηκε, «φυσικὸ ἀνθρώπινο ὄν». Κατὰ συνέπεια ἡ παρουσία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι προϊόν τῆς φυσικῆς πραγματικότητος ὅπου ζῆ, μὲ τὴ διαφορὰ πὼς ἡ παραγωγή του ἀκολουθεῖ τὸν ἴδιο ἀντιθετικὸ καὶ ἀνταγωνιστικὸ ρυθμὸ, τὸν διαλεκτικὸ καθὼς τὸν ὠνομάσαμε, ποὺ κυριαρχεῖ σὲ ὅλα τὰ φυσικὰ φαινόμενα. Γιὰ νὰ τὸ ἐκφράσωμε τοῦτο σχηματικὰ λέμε: Ἡ φύση εἶναι ἡ θέση. Ἡ δράση τοῦ ἀνθρώπου ἀποτελεῖ ἀντίθεση στὴν τυφλὴ ἀναγκαιότητα τῶν νόμων τῆς, μὲ τὴν ἐπακόλουθη κινητοποίηση τῶν φυσιολογικῶν του δυνάμεων, ποὺ κατευθύνονται ἐναντίον τῆς φύσης, ἐπενεργοῦν σ' αὐτὴν καὶ τὴν μεταβάλλουν. Ἐπακολουθεῖ ἡ ἀνώτερη σύνθεση, ἡ παραγωγή τοῦ ἀνθρώπινου κόσμου τῶν προϊόντων καὶ τῆς συνείδησης ποὺ ἀναπτύσσεται ἀνάλογα μὲ τὴ δραστηριότητά του γιὰ τὴν ὑποταγὴ τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ τὴ δημιουργία τῶν ἀντικειμένων τῆς παραγωγῆς του.

Ἡ κινητήρια λοιπὸν δύναμη ποὺ διαμορφώνει τὴν ἱστορία καὶ δεσπόζει στὴν ἐξελικτικὴ τῆς πορεία εἶναι ἡ δράση τοῦ ἀνθρώπου. Κατευθύνεται ἐναντίον τῆς φύσης, τῆς ἀποσπᾷ τὴν ὕλη, ὑπερνικᾷ τὴν ἀντίστασή της καὶ τὴ μορφοποιεῖ σύμφωνα μὲ τίς ἀνάγκες του ποὺ ὀλοένα μεγαλώνουν. Ἡ δραστηριότητα αὐτὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει διπλὸ ἀποτέλεσμα. Ἀποτελεῖ πρῶτα - πρῶτα ἓνα ξεπέρασμα καὶ ἓναν ἐμπλουτισμὸ τῆς φύσης, ἀφοῦ σ' αὐτὴν προστίθενται καὶ τὰ προϊόντα τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ εἶναι ταυτόχρονα καὶ μιὰ μεταβολὴ καὶ μεταμόρφωση τῆς ἴδιας τῆς φύσης. Ἐνῶ δηλαδή γιὰ τὸ ζῶο ἡ φύση εἶναι μιὰ ἐξωτερικὴ κατάσταση, μιὰ δεδομένη πραγματικότητα, ποὺ τὴν δέχεται παθητικά, χάρις στὴν ἀνθρώπινη δραστηριότητα, στὴν ἐργασία, γιὰ τὴν ἐργασία ἐκφράζεται αὐτὴ ἡ δραστηριότητα, ἐπανακινητοποιεῖται ἡ ἀφοῦ ἡ ὕλη τῆς μεταμορφώνεται, τιθασεύονται οἱ φυσικὲς δυνάμεις τῆς καὶ ἐξανθρωπίζεται. Ὁ ἄνθρωπος γίνεται

1. Βλ. Λεφέβρ, αὐτ. σελ. 117 ἐπ.

καί αὐτός μιὰ φυσική δύναμη. Ὁ φυσικός κόσμος παύει νὰ τὸν κυριαρχῆ, ἀντίθετα ὀλοένα καί περισσότερο κυριαρχεῖται ἀπὸ αὐτόν. Καί ὅσο περισσότερο τὸν ἐξουσιάζει ὁ ἄνθρωπος τόσο ἀναπτύσσεται ἡ συνείδηση, δηλαδή τὸ σύνολο τῶν γνώσεων ποὺ ἔχει γιὰ τὴν κατάσταση καί τὴν πράξη του, ἀναφορικά μὲ τὸν κόσμο ὅπου ζῆ καί τὴ θέση του μέσα σ' αὐτόν, καθὼς καί ἡ ἐλευθερία του, μιὰ ποὺ ἀποκαλύπτει τοὺς φυσικοὺς νόμους τῶν φαινομένων καί τοὺς ὑποβάλλει στὴν ἐξυπηρέτηση τῶν ἀναγκῶν του.

Γιὰ νὰ συνδεθοῦμε λοιπὸν καί πάλι μὲ τὸ θέμα μας. Ἔχομε τὴ Φύση καί δίπλα αὐτὴν, ὡς προέκτασή της, τὸν φυσικὸ ἀνθρώπινο κόσμο τῶν προϊόντων, μιὰ ποὺ αὐτός εἶναι ἡ μεταμορφωμένη ἀπὸ τὴν ἐργασία ὕλη. Τὸ σύνολο αὐτὸ τῶν προϊόντων προορίζεται νὰ ὑπηρετῆ τίς συνεχῶς αὐξανόμενες ἀνάγκες τοῦ ἀνθρώπου καί ταυτόχρονα ἀποτελεῖ τὴ διαρκῆ ἀφειτηρία γιὰ τὴν μεγαλύτερη ἐξουσίαση τῆς φύσης. Ἡ πράξη, ἡ ἐργασία ὅμως τοῦ ἀνθρώπου συνδέεται πάντοτε μὲ τὴν ἀνθρώπινη κοινότητα, καί δὲν εἶναι δυνατόν νὰ νοηθῆ ἔξω ἀπὸ αὐτὴν. Ἡ ἐξουσίαση τῆς φύσης καί ἡ συνεχῆ παραγωγή προϊόντων, ἀπὸ τὴν ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, συνεπάγεται τὸν συνεχῆ ἐξανθρωπισμό, τὴν πολιτιστικὴ προαγωγή τῆς ἀνθρώπινης κοινότητας. Ἡ ἐργασία ὅμως προϋποθέτει τὴ σύμπραξη, τὴ συνεργασία τῶν ἀνθρώπων. Τοῦτο καταφαίνεται στὴ σημερινὴ βιομηχανικὴ ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς, ὅπου ἀπὸ τὸ πιὸ ἀπλὸ καταναλωτικὸ προϊόν, ὡς τὸ πιὸ πολυσύνθετο μηχανῆμα συνεργάζονται καί συμπράττουν πολυάριθμες ἀνθρώπινες δραστηριότητες. Ἡ ἐπενέργεια πάνω στὴ φύση, ἡ μεθοδικώτερη καί ἐπιστημονικώτερη ὀργάνωση τῆς παραγωγῆς, ἐφοδιάζει τὸν ἄνθρωπο μ' ἕναν τεχνικὸ ὄπλισμό, ποὺ γίνεται ὀλοένα καί πιὸ πολύπλοκος. Ὁ τεχνικὸς ὄπλισμός, προϊόν τοῦ κοινοῦ ἀνθρώπινου μόχθου, κατατείνει στὴν προαγωγή τοῦ πολιτιστικοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ τὸ κορύφωμά του εἶναι ἡ πληρέστερη ἀνάπτυξη τῆς συνείδησης καί τῆς ἐλευθερίας του. Προϊὸν τῆς κοινῆς ἐργασίας, ἡ τεχνικὴ αὐτὴ, εἶναι αὐτονόητο πὼς ἀποτελεῖ καί κοινὸ κτῆμα τῆς ἀνθρώπινης κοινότητας.

Σὲ μιὰ ὅμως ὠρισμένη στιγμή τῆς ἱστορικῆς ἐξέλιξης τὰ μέσα αὐτὰ τῆς παραγωγῆς, καθὼς καί τὰ προϊόντα ποὺ παράγουν, παύουν νὰ εἶναι κτῆμα τῆς ἀνθρώπινης κοινότητας. Ἀπὸ τὴ στιγμή αὐτὴ τὸ περιεχόμενο καί οἱ κατευθύνσεις τῆς ἱστορίας ὑφίστανται μιὰ φοβερὴ μετα-

βολή. Ἡ κοινωνία μοιράζεται σὲ κατηγορίες, ἀνάλογα μὲ τὶς σχέσεις ἰδιοκτησίας ποὺ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι μὲ τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς. Ἔχομε ἐκείνους ποὺ διαθέτουν τὰ μέσα αὐτὰ καὶ τοὺς ἄλλους ποὺ δὲν ἔχουν καμμιά σχέση ἰδιοκτησίας μὲ αὐτά. Ἐμφανίζεται τότε ἡ ἔννοια τοῦ κυρίου καὶ τοῦ δούλου. Τοῦτο ὅμως διασπᾷ τὴν ἔννοια τῆς ἀνθρώπινης κοινότητας. Δὲν ὑπάρχει πλέον ταυτότητα τῶν ἀνθρώπων ἐπιδιώξεων ἀναφορικὰ μὲ τὸ σκοπὸ τῆς παραγωγῆς. Δὲν ὑπάρχει ταυτότητα συμφερόντων. Ἄλλα τὰ συμφέροντα ἐκείνων ποὺ κατέχουν τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς καὶ ἄλλα ἐκείνων ποὺ δὲ τὰ κατέχουν. Ἡ διαφορὰ αὐτῆ τῶν συμφερόντων θὰ γεννήσῃ ἀναγκαῖα τὸν ἀνταγωνισμό τῶν δύο ἀντίθετων ομάδων καὶ ἡ ἀνθρωπότητα θὰ μπῆ στὴ μεγάλη περίοδο τῆς ταξικῆς ἱστορίας τῆς. Ἡ διαφορετικὴ σχέση τῶν κοινωνικῶν τάξεων ἀνάλογα μὲ τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς θὰ ἐπιφέρῃ βαθύτατες μεταβολές στὴ διαμόρφωση τῆς ἀνθρώπινης συνείδησης καὶ στὴν προσπάθεια τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν κατάκτηση τῆς ἀξιοπρέπειας καὶ τῆς ἐλευθερίας του, μὲ τὴν ἔννοια πῶς ἡ ἐλευθερία αὐτῆ, καθὼς εἶπαμε, ἐκφράζει τὴν συνεχῆ ἀποδέσμευση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὴν ἀναγκαιότητα τῶν φυσικῶν δυνάμεων καὶ συμβάλλει στὴν ἀνάπτυξη τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητάς του.

Μὲ τὴν κοινωνικὴ αὐτὴ διαφοροποίηση οἱ κάτοχοι τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς θὰ συγκεντώσουν στὰ χέρια τους, μαζὶ μὲ τὴν οἰκονομικὴ δύναμη, καὶ τὸ σύνολο σχεδὸν τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης καὶ τῶν κατακτήσεων γενικὰ τοῦ πολιτισμοῦ. Μὲ τὴν συγκέντρωση αὐτῆ θὰ τελειοποιοῦν συνεχῶς τὰ παραγωγικὰ μέσα. Οἱ ὑπόλοιποι ἄνθρωποι, ποὺ ἀποτελοῦν καὶ τὴ μεγάλη πλειοψηφία, θὰ περιοριστοῦν, ἐν σχέσει μὲ αὐτά, στὸ ρόλο τοῦ ἀνθρώπου ποὺ προσφέρει καὶ κινητοποιεῖ τὴ φυσιολογικὴ του, τὴν ἐργατικὴ του δύναμη, γιὰ νὰ κινηθοῦν τὰ μέσα τῆς παραγωγῆς καὶ νὰ παραγάγουν προϊόντα. Τὸ ἀποτέλεσμα ὅμως τῆς παραγωγῆς, τῆς ἐργασίας τους, τὰ προϊόντα τοῦ μόχθου τους δὲν θὰ ἀνήκουν σὲ αὐτούς, ἀλλὰ στοὺς κύριους τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς.

Ἡ πράξη, ἡ ἐργασία τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἀποκρυσταλλώθηκε στὴ παραγωγή, καθὼς εἶπαμε, προήλθε ἀπὸ τὴν ἀνάγκη νὰ ὑπερνικηθῇ ἡ τυφλὴ κυριαρχία τῆς φύσης. Στὴν πορεία τῆς συνδέθηκε μὲ τὸν ἐμπλουτισμὸ τῆς φύσης καὶ μὲ τὴν παραγωγή τοῦ ἀνθρώπου. Ἐνῶ ἀρχι-

κά ή φυσική πραγματικότητα έμφανίζεται ως μια άδιαφοροποίητη και άδρανής κατάσταση πραγμάτων, χάρις στην αντιθετική πρὸς αὐτήν δράση τοῦ ἀνθρώπου ἀνακύπτει ή ἀνθρώπινη βούληση και δημιουργείται ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος. Ἡ πράξη τοῦ αὐτῆ δὲν ἀπορρέει μόνον ἀπὸ τὴν ἀνάγκη τῆς ἐξυπηρέτησης τοῦ ἐνστίκτου τῆς αὐτοσυντήρησης, ἀλλὰ ἔχει ὡς ἀναγκαῖο ἐπακόλουθο τὴ δημιουργία τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἐλεύθερου ὄντος μέσα στὴ φύση. Καί τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν μεγάλη μετατροπὴ στὸν κόσμο τῆς φυσικῆς πραγματικότητας. Τὸ πρωταρχικὸ γνῶρισμα τῆς ἀνθρώπινη πράξης εἶναι ή παραγωγή, τοῦ ἀνθρώπου. Τὰ ἀντικείμενα, τὰ προϊόντα ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη πράξη, ἀποτελοῦν τὴν ἀποκρυστάλλωση τοῦ ἀνθρώπινου κόσμου και τὸν ἐξανθρωπισμὸ τῆς φύσης. Αὐτὴ ὅμως ή προσπάθεια τῆς ἀνθρώπινης κοινότητας στὸ μεταξὺ ἀνετράπη. Οἱ βαθειές μεταβολές ποὺ θὰ δημιουργηθοῦν στὶς ἀνθρώπινες σχέσεις θὰ παρατηρηθοῦν στὴν νεώτερη βιομηχανικὴ παραγωγὴν ὅπου πλέον παγιώνεται ή κατάσταση αὐτῆ. Στὴ σύγχρονη κοινωνία ὁ κύριος τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς ἐνδιαφέρεται, ἀποβλέποντας προπαντὸς στὸ κέρδος ποὺ θὰ τοῦ φέρουν τὰ προϊόντα του, στὴ συσώρευση χρήματος. Ἡ παραγωγή στὶς ἡμέρες μας δὲν ἀποβλέπει στὴν προσφορὰ προϊόντων ποὺ ἱκανοποιοῦν κυρίως ἀνάγκες, ἀλλὰ στὴν συγκόμιση κέρδους. Στὴν περίπτωση αὐτῆ ὁ ἄνθρωπος, ἀντὶ μὲ τὴν ἀνεπτυγμένη τεχνικὴ και τὴν ἀφθονία τῶν παραγόμενων προϊόντων νὰ αἰσθανθῆ τὸν ἑαυτὸ του περισσότερο ἐλεύθερο, τὸν βλέπει περισσότερο ὑποδουλωμένο. Καί τὸ κυριώτερο, ἀντὶ νὰ ἐξουσιάζη τὰ προϊόντα του ἐξουσιάζεται ἀπὸ αὐτὰ μὲ σκληρὸ και ἀπάνθρωπο τρόπο. «Τὸ προϊόν τῆς ἐργασίας τώρα, γράφει ὁ Λεφέβρ, ἀντιτίθεται στὸν ἄνθρωπο, ὡσάν ἓνα ξένο ὄν, σάν μιὰ ἀνεξάρτητη δύναμη».

Στὸ σημεῖο αὐτὸ δημιουργεῖται ή μεγάλη ἀντινομία τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸ σύνολο τῶν ἀντικειμένων, μὲ τὸν ἀνθρώπινο κόσμο του, ποὺ εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πράξης του, τῆς ἐργασίας του. Καί ἐνῶ κυριαρχεῖ στὴ φύση, ποὺ τὴν ὕλη τῆς τὴν μεταμορφώνει και τὴν ὑποτάζει στὶς ἀνάγκες του, τελικὰ ὑποδουλώνεται στὰ προϊόντα ποὺ κατασκεύασε ἀπὸ αὐτήν. Αὐτὸ ὅμως σημαίνει ἀκρωτηριασμὸ τοῦ ἀνθρώπινου ὄντος. Ὁ ἄνθρωπος ἀποξενώνεται συνεχῶς ἀπὸ τὴν οὐσία του, γιὰ νὰ καταντήσῃ τελικὰ νὰ γίνῃ ἐξάρτημα τῶν ἴδιων τῶν τεχνικῶν του μέσων και

ὑποχείριο τῶν προϊόντων ποῦ παράγει. Τὸ περιεχόμενο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς φτωχαίνει, μαραίνεται, γίνεται ἀπάνθρωπο. Τὸ χρήμα κυριεύει ὡς παθολογικὴ μονομανία τὸν κάτοχο τῶν μέσων τῆς παραγωγῆς, ἐνῶ ἐκεῖνοι ποῦ διαθέτουν μόνον τὴν ἐργατικὴ δύναμή τους βασανίζονται συνεχῶς ἀπὸ τὴν ἔγνοια τοῦ ἐπιούσιου. Ὅλες οἱ σχέσεις ποῦ συνέδεαν τοὺς ἀνθρώπους, ἐξ αἰτίας τῆς νέας αὐτῆς κοινωνικῆς ὀργάνωσης, καθὼς γράφτηκε ἐπιγραμματικὰ «συντρίβονται ἀνοικτίρμονα γιὰ νὰ μὴν ἀφίσουν καμμιά ἄλλη σχέση ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς παρὰ τὸ ψυχρὸ συμφέρον, τὴν ὠμὴ πληρωμὴ τοῖς μετρητοῖς. Οἱ θρησκευτικὲς ἐκστάσεις, οἱ ἱπποτικοὶ ἀνταγωνισμοί, ὁ μικροαστικὸς αἰσθηματισμὸς πνίγονται στὰ παγερὰ νερὰ τοῦ ἐγωϊστικοῦ ὑπολογισμοῦ. Ἡ προσωπικὴ ἀξιοπρέπεια γίνεται ἀνταλλακτικὴ ἀξία. Καὶ στὶς πολυάριθμες ἐλευθερίες, ποῦ τόσο ἀκριβὰ κατακτήθηκαν, ὑποκαθίσταται ἡ ἀδυσώπητη ἐλευθερία τοῦ ἐμπορίου...».

Αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἀνατροπὴ κάθε ἀνθρώπινης παράδοσης καὶ κάθε αἰσθηματικῆς καὶ πνευματικῆς σχέσης ἀνάμεσα στοὺς ἀνθρώπους ἦταν φυσικὸ νὰ προκαλέσῃ τοὺς κοινωνικοὺς ἀνταγωνισμοὺς. Πάντα ὅμως ὑπάρχει ἓνα ὄριο παθητικῆς ἀνοχῆς γιὰ μιὰ ἀπάνθρωπη κοινωνικὴ κατάσταση. Ἀλλὰ στὴ νεώτερη ἐποχῇ, ἀπὸ τὴν ἀντιδικία ἀνάμεσα στὴν κοινωνικὴ ὀργάνωση καὶ στὴ σχέση τοῦ παραγωγοῦ, τοῦ ἀνθρώπου, μὲ αὐτὴν, δημιουργήθηκε ἡ μεγαλύτερη ἀντίθεση. Ὁ δημιουργὸς, δηλαδὴ ὁ κατ' ἐξοχὴν ἄνθρωπος, γιὰτὶ αὐτὸς εἶναι ὁ παράγων τῆς συντήρησης, τῆς ἀνάπτυξης ἀλλὰ καὶ τῆς ὑπαρξῆς τῆς ἀνθρώπινης κοινότητος, ἀπογυμνώνεται, ἀποξενώνεται, ἀπαλλοτριώνεται ἀπὸ τὴν προσωπικότητα, ἀπὸ τὸ στοιχειῶδες αἶσθημα τῆς ἀξιοπρέπειάς του. Ὅμως αὐτὸς ὁ παραγωγὸς, ὁ φορῆς τῆς πράξης, τῆς ἐργασίας, ὅταν ἀποκτήσῃ τὴ συνείδηση αὐτῆς τῆς ἀνθρώπινης ἐκπτώσεως ποῦ εἶχε ὑποστεῖ, ἀναγκαῖα γίνεται ὁ παράγων τῆς κοινωνικῆς ἀντίστασης. Καὶ ἀπὸ τὴ στιγμή αὐτὴ τὸ μῖσος ἀρχίζει νὰ κυριαρχῇ στὶς κοινωνικὲς σχέσεις. Στὸ μεταξύ, προοδευτικὰ, ἡ κυριαρχία τοῦ οἰκονομικοῦ παράγοντα ἐντείνεται. «Ἡ ποσότητα τοῦ χρήματος γίνεται ὀλοένα καὶ περισσότερο ἢ μόνη οὐσιαστικὴ ἰδιότητα τοῦ ἀνθρώπου». Ὡσποῦ τελικὰ οἱ οἰκονομικὲς κοινωνικὲς συνθῆκες ἐξουσιάζουν ἀπόλυτα τὸν ἄνθρωπο. «Αὐτὸ ὅμως ἀποτελεῖ τὴ μεγαλύτερη ἀπάνθρωπια, γιὰτὶ ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου ἔχει παραδοθεῖ σ' ἓνα πρᾶγμα, στὸ χρήμα, στὸ φετίχ». «Ὁ ἄνθρωπος γίνεται ζῶο γιὰ

τὸν ἄνθρωπο» (μὲ τὴν ἔννοια τῆς τυφλῆς καὶ παθητικῆς προσαρμογῆς τοῦ σ' αὐτὲς τὶς οἰκονομικὲς συνθήκες). Ὁ ἄνθρωπος ἀπαλλοτριώνεται καὶ μαζὶ μ' αὐτὸν καὶ ἡ ἀνθρώπινη κοινότητα. Κάθε ὅμως μορφή κοινωνικοῦ καταναγκασμοῦ ποῦ ἀποξενώνει τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν οὐσία του ἀποτελεῖ ἀντινομία ἀσυμβίβαστη μὲ τὴν ὕπαρξή του, γιατί εἶναι ἡ ἀναίρεση καὶ αὐτῆς τῆς οὐσίας του, ἀλλὰ καὶ τῆς ἴδιας τῆς ἱστορίας. Γιὰ τοῦτο, γιὰ νὰ φανερωθῇ τὸ νόημα τῆς ἱστορίας, ποῦ εἶναι τελικὰ ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀκέραιου ἀνθρώπου, πρέπει νὰ ξεπερασθῇ ὁ οἰκονομικὸς ἄνθρωπος. Ἡ ἱστορία ἡ εἶναι, προοδευτικὴ δημιουργία τῆς οὐσίας τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ κοινωνικὴ ἐργασία καὶ ἡ οἰκονομικὴ του δραστηριότητα, εἶναι οἱ τρόποι ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἐξουσιάζει τὴ φύση καὶ δημιουργεῖ τὴν ἀνθρώπινη οὐσία του, ἀλλὰ οἱ τρόποι αὐτοὶ εἶναι τὸ δημιούργημα τοῦ ἴδιου τοῦ ἀνθρώπου, εἶναι ἡ διαδικασία γιὰ τὴ παραγωγή τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ ἐκφράζεται μὲ τὴ συνείδησή του, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἡ ἴδια ἡ οὐσία του. Ἡ κοινωνικὴ ἐργασία καὶ ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότητα περικλείονται μέσα σ' αὐτὴν καὶ πρέπει ἀναγκαῖα νὰ ἐνσωματωθοῦν καὶ νὰ κυριαρχηθοῦν ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη οὐσία του. Ἀπὸ τὴ στιγμή ποῦ οἱ οἰκονομικὲς συνθήκες γίνονται ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο δύναμη καὶ τὸν ὑποδουλώνουν, δηλαδὴ παύουν νὰ ἐξουσιάζονται ἀπὸ τὴν ἀνθρώπινη κοινότητα, σημαίνει πὼς οἱ οἰκονομικὲς αὐτὲς συνθήκες στρέφονται ἐναντίον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἴδιας τῆς ἱστορίας.

Ἡ συνείδηση αὐτῆς τῆς ἱστορικῆς ἀντινομίας, καθὼς εἶπαμε, προκαλεῖ τοὺς κοινωνικοὺς ἀνταγωνισμούς. Εἶναι ὅμως δυνατό νὰ νοηθῇ συνέχιση τῆς ἱστορίας ὑπὸ τὸ κράτος αὐτῶν τῶν συνεχῶν ἐνδοκοινωνικῶν ἀναγωνισμῶν; Ὑπὸ τὸ κράτος τῆς κοινωνικῆς αὐτῆς δουλείας ὁ ἄνθρωπος ζῆ μέσα στὴ δυστυχία καὶ ἔχει κυριευθῇ ἀπὸ ἓνα αἶσθημα ἀπόγνωσης. Γιατί δὲν ἔχει νὰ ἀντιπαλαίψῃ μόνο μὲ τὴ φυσικὴ πραγματικότητα, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸν ἴδιον τὸν κοινωνικὸ καὶ τὸν ἀνθρώπινο κόσμο του. Ἡ συνείδηση ὅμως αὐτῆς τῆς δυστυχίας τὸν παρῶθεϊ στὴν προσπάθεια νὰ ἀποκαταστήσῃ στὶς κοινωνικὲς σχέσεις τὴν σύμπραξη, τὴ συνεργασία ποῦ κυριαρχεῖ στὸν τομέα τῆς παραγωγῆς, καὶ νὰ ἀποκαταστήσῃ μέσα στὴν ἀνθρώπινη κοινότητα τὴν ἐνότητα τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἐνδιαφερόντων. «Γνωρίζει ὁ ἄνθρωπος πὼς ἡ ἱστορία εἶναι ὁ σπαραγμὸς τῆς ἀνόδου τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἐλευθερία του, ἀλλὰ ἡ κατάληξή της εἶναι αὐτὴ ἡ ἐλευθερία, ὁ ἀκέραιος ἀν-

θρωπος». «Ἡ ἱστορία, λέγει ὁ καθολικὸς συγγραφέας Βανκούρ, πρέπει νὰ καταλήξῃ στὴν διαλεκτικὴ κατάργησι τοῦ κυρίου καὶ τοῦ δοῦλου, μέσα σὲ μιὰ κοινωνία ὅπου ὁ ἄνθρωπος ἔχοντας γίνεῖ ἐπιτέλους κύριος τῆς φύσης δὲν θὰ εἶναι «οὐδὲ Ἰουδαῖος, οὐδὲ Ἑλληὴν, οὐδὲ δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐδὲ ἄρσεν, οὐδὲ θῆλυ», κατὰ τὸν ἀπόστολο Παῦλο, ἀλλὰ θὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀνθρώπινη πληρότητά του, τὴν ἀνεμπόδιστα ἀναπτυσσόμενη καὶ σεβαστὴ ἀπ' ὅλους ἐλευθερία του». Μὲ τὴν μετάβασή του σ' αὐτὴν τὴν ὑπέρτατη ἱστορικὴ κατάστασι, ὁ ἄνθρωπος θὰ πραγματοποιήσῃ τὴν τελείωσι τῆς ἴδιας του τῆς οὐσίας καὶ θὰ γίνῃ πάλι ὁ δημιουργὸς τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς καὶ τῆς προοδευτικῆς τῆς ἀνάπτυξης.

Τὸ σχίσμα αὐτὸ ἀνάμεσα στὴ κοινωνικὴ κατάστασι καὶ στὴν συνείδησι τοῦ ἀνθρώπου δημιουργεῖ γιὰ τὸν σύγχρονο ἄνθρωπο τὸ αἶσθημα τῆς ἀπέραντης δυστυχίας καὶ τῆς ἀπόγνωσις. Ὁ ἄνθρωπος κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν καθημερινὴ φροντίδα καὶ τὴν ἀπαισιοδοξία. Τί ἔκαμε ὅμως ἡ φιλοσοφία γιὰ νὰ μᾶς ἐξηγήσῃ τὸ δράμα καὶ τὴ συντριβὴ τοῦ σημερινοῦ ἀνθρώπου; Ζήτησε τὴν ἐρμηνεία, τὴ λύσι στους ὑπερβατικὸς καὶ ὑπερκόσμιους χώρους. Καὶ σ' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ ὑπερέραν, μετάθεσε τὴν δυνατότητα τῆς λύτρωσής μας, ὅταν δὲν νέκρωνε κάθε προσπάθειά μας γιὰ νὰ κατακτήσωμε τὸ νόημα τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας μας μὲ τὸ ἀδιαπέραστο μηδέν, ποῦ τὸ ὥρθωνε ὡς τὸ ἀδύσωπητο ὄριο τοῦ βίου μας, ἢ μὲ τὸ πρόβλημα τοῦ θανάτου ποῦ τὸ ἔθετε ὡσάν γιὰ νὰ ἐξαφανίση κάθε διάθεσι γιὰ τὴ ζωὴ καὶ κατὰ συνέπεια κάθε ἀπόπειρα γιὰ τὴν βελτίωσή της. Οἱ φιλόσοφοι ὅμως αὐτοὶ δὲν ἀποφάσισαν ποτὲ νὰ σκεφθοῦν πῶς ὁ θάνατος εἶχε συνένοχους ἀνάμεσα στους ἀνθρώπους, καθὼς πολὺ ὀρθὰ εἰπώθηκε. Τοὺς συνένοχους ποῦ ἀπεργάζωνται τὸ θάνατο μὲ ὅλες τὶς μορφές τῆς κοινωνικῆς κακοδαιμονίας. Δὲν διανοήθησαν ποτὲ νὰ συμβάλλουν θετικὰ στὴν ἐπίλυσι τῶν βιοτικῶν προβλημάτων, ἀλλὰ ἐκστασιάζονταν μπροστὰ στὴν ἀρχέτυπη ἔννοια τοῦ ἀνθρώπου, ὡς πνευματικοῦ ὄντος, ποῦ τὴν ἀνακάλυπταν στὰ ἔγκατα τῆς ψυχῆς τους. Δὲν θέλησαν, οἱ φιλόσοφοι αὐτοὶ, νὰ ἐντάξουν τὸ ἀνθρώπινο πρόβλημα μέσα στὴ φυσικὴ του πραγματικότητα καὶ αὐτὸ τὸ ἔκαμαν εἴτε ἀπὸ ρομαντικὴ ἀπάθεια καὶ ἐγωϊσμό, εἴτε ἀπὸ ἐσκεμμένη προσπάθεια γιὰ νὰ συσκοτίσουν τοὺς ἀληθινούς δρόμους ποῦ μᾶς ὀδηγοῦν στὴ συνείδησι τῆς ἱστορικῆς μας πορείας καὶ στὴν ἀλη-

θινή έλευθερία. 'Αδιαφορώντας και παραποιώντας τὰ έπιστημονικά δεδομένα, έγιναν συμμέτοχοι στην πλήρη ύποδούλωση του ανθρώπου και συνέβαλαν στη διαιώνιση και στη θεωρητική δικαίωση κάθε μορφής άπανθρωπίας. Δέν θέλησαν νά αντιληφθούν πώς ό άνθρωπος, φυσικό φαινόμενο, καθώς είπαμε, ανάμεσα στα άλλα, δημιουργείται έπώδυνα μέσα στην συνεχή πάλη προς τή φύση, που τήν έξανθρωπίζει, έξανθρωπιζόμενος και ό ίδιος, για νά καταλήξει τελικά νά αποξενωθεί από τήν ανθρωπιά του, μέσα σε μια κοινωνία που άναιρεί τό αίσθημα της κοινότητας και τόν ύποδουλώνει στα ίδια του τὰ δημιουργήματα. Δέν θέλησαν νά κατανοήσουν πώς από τήν άβυσσο της ανθρωπίνης δυστυχίας του πρέπει νά αναδυθή και νά όπλισθή με τήν άπόφαση νά έπιτελέση τό τελικό άλμα, νά έκτελέση τήν τελική πράξη της αντίθεσής του προς τόν άπάνθρωπο κοινωνικό κόσμο και νά μεταβή στην άνώτερη σύνθεση, όπου κύριος της φύσης, συναδελφωμένος πια μ' αύτήν, θά γίνη και ό κύριος τών πεπρωμένων του. Οί φιλόσοφοι λοιπόν αύτοί δέν θέλησαν νά αντιληφθούν ότι τό πρόβλημα της άπελευθέρωσης του ανθρώπου δέν είναι ζήτημα μεταφυσικών άναγωγών ή φιλοσοφικής καλής θέλησης, αλλά έπιβολής τών πραγματικών ανθρωπινων θελήσεων.

'Αλλά άν ή νεώτερη φιλοσοφική θεωρία δέν θέλησε νά αντιμετώπιση τό πρόβλημα του ανθρώπου και της ιστορίας του, αυτό τό έκαμε γιατί ούσιαστικά δέν πιστεύει στον άνθρωπο. Γι' αυτό δέν θέλει νά βρῆ ή καλύτερα νά άκολουθήση τήν άληθινή μέθοδο για τήν μελέτη και τήν επίλυση τών προβλημάτων του. Είδαμε στην άρχή πώς ή διαλεκτική δέν είναι μόνον ή όρθή μέθοδος για τή μελέτη τών φυσικών και τών κοινωνικών φαινομένων, αλλά ό ίδιος ό ρυθμός της ύπαρξης και της παραγωγής τών φαινομένων αύτών. Είδαμε πώς φύση και κοινωνία δέν είναι κάτι τό στατικό, τό άναλλοίωτο, αλλά σύνολο καταστάσεων και σχέσεων που συνεχώς μεταβάλλονται και έξελίσσονται μ' έναν αντίθετικό και άνταγωνιστικό ρυθμό. Τόν ίδιον αυτό ρυθμό τόν παρατηρήσαμε και στην παραγωγή του ανθρώπου, μια που αύτή προήλθε από τήν πράξη του, που έναντιώθηκε στην τυφλή άναγκαιότητα τών φυσικών νόμων και από τήν άνταγωνιστική του δραστηριότητα προς τή φύση που τήν τιθασσεύει και τήν μεταμορφώνει. Είδαμε πώς κάθε κατάκτησή του, άποτέλεσμα της ένεργητικής του αντίθεσης προς τό φυσικό κόσμο, γινόταν

άφορμή και άφετηρία για μία καινούργια αντίθεση. Και τώρα άκριβώς με την αντίθεση της πράξης και της συνείδησής του στην αντιανθρώπινη Ιστορική πραγματικότητα, θα την υπερνικήσει, για να φθάσει στην καινούργια σύνθεση, όπου θα αναπτυχθεί ή έλευθερία του και ή προσωπικότητά του, για να μπει ίσως στη μεγαλύτερη διαλεκτική αντίθεση, στο μεγάλο γνωσιολογικό άγώνα με την ίδια του την ύπαρξη, πράγμα που θα είναι ο κληρος των έπερχόμενων γενεών.

Μήπως όμως με τουτό το τελικό στάδιο λήξει και ή ίδια ή Ιστορία; "Όχι, γιατί το στάδιο τουτό θα άποτελέσει το τέρμα ούσιαστικά της ανθρώπινης προΐστορίας, άφου τελειώνει ή δημιουργία του άκέραιου άνθρώπου, άφου ο άνθρωπος άπελευθερώνεται από τον αντίμαχο προς αυτόν κοινωνικό κόσμο και άντικρύζει για πρώτη φορά την ίδια του την ούσία, το πρόβλημα της συνείδησής του και της ζωής του μέσα στον κόσμο. "Ο Λεφέβρ μας έδωσε μια άπαράμιλλη άποψη της πορείας αυτής προς τον τελικό έξανθρωπισμό της Ιστορίας. «"Η νέα ανθρώπινη κοινότητα θα έγκαινιάσει την άληθινή ανθρώπινη περίοδο, όπου ο άνθρωπος κυριαρχώντας τη μοΐρα του θα έπιχειρήσει επί τέλους να έπιλύσει τα είδικά ανθρώπινα προβλήματά του: το πρόβλημα της εύτυχίας, της γνώσης, του έρωτα και του θανάτου. "Ο άνθρωπος θα λυτρωθεί από τις συνθήκες που καθιστούν άλυτα τα προβλήματα αυτά. Π.χ. ή βιολογική άνισότητα των άτόμων είναι άναμφισβήτητο γεγονός. Και είναι άποτρόπαιο να χρησιμοποιούμε αυτό το γεγονός, να το έπιδεινώνουμε για να το έκμεταλευώμαστε. Σε μια ανθρώπινη κοινωνία τα προβλήματα αυτά θα τίθενται και θα έξετάζονται με την προοπτική της πρακτικής λύσης. "Η συγκεκριμένη κοινωνική Ισότητα δεν θα καταργήσει τις φυσικές άνισότητες, αντίθετα θα τις ύπογραμμίσει δίνοντας την εύκαιρία στα άτομικά ταλέντα να αναπτυχθούν. "Έτσι τελικά ο άνθρωπος θα πραγματοποιήσει την τελική του ύπόσταση, θα γίνει «ή ζωντανή Ιδέα της φύσης».

Νά λοιπόν που δίπλα στη μεταφυσική άνθρωπολογία της σύγχρονης φιλοσοφίας ύπάρχει και αυτή που την όνομάζουμε διαλεκτική και που μελετά τον άνθρωπο και τα προβλήματά του μέσα στο χώρο της πραγματικότητας, στη διαλεκτική του πορεία, από την άρχική του παραγωγή ως Ιδιαίτερου φυσικού όντος. ως την πλήρη κατάκτηση και άκεραίωση της ανθρώπινης ούσίας του. "Η μεταφυσική

ὅμως θεωρία τῆς ἐποχῆς μας, εἴτε ἰδεαλιστική εἴτε ὑλιστική εἶναι ἢ προέλευσή της, δὲ θέλησε νὰ παραδεχτῆ πὼς ὁ ἄνθρωπος ὡς συνείδηση, ὡς πνεῦμα, παράγεται καὶ αὐτὸς ὅπως καὶ τὰ ἄλλα φυσικὰ φαινόμενα καὶ εἰσήγαγε μιὰ ἀπαράδεκτη σήμερα διαρχία. Γιὰ τὴν ἰδεαλιστική φιλοσοφία ὁ κόσμος ὑπάρχει ἐφ' ὅσον τὸν νοῶ, τὸν σκέπτομαι. Γιὰ τὴν πραγματική ὅμως φιλοσοφία ὁ κόσμος ὑπάρχει ἔξω ἀπὸ ἐμᾶς καὶ αὐτὸ ἀποδεικνύεται μιὰ πού μπορῶ καὶ δρῶ, ἐπενεργῶ σ' αὐτὸν καὶ τὸν μεταμορφῶνω. Ἔτσι ἡ διαλεκτική ἀνθρωπολογία ἐπιλύνοντας τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἀκριβῶς παρουσιάζεται στὴν ἐποχὴ μας, μὲ ὅλη τὴν κρίσιμη ὀξύτητά του, ταυτόχρονα ἀποκαθιστᾷ τὴν ἐνότητα τῆς πράξης καὶ τῆς θεωρίας. Ὅπλιζει τὸν ἄνθρωπο μὲ τὸ ἰδεολογικὸ ὄπλο τῆς ρεαλιστικῆς ἀντιμετώπισης τοῦ προβλήματός του καὶ τοῦ δίνει τὴν δυνατότητα νὰ ξεπεράσῃ τὸ φυσικὸ καὶ ἱστορικὸ διχασμὸ του. Ἀξιοποιεῖ τὴν ἐπιστημονική γνῶση καὶ τὴν θέτει στὴν ὑπηρεσία τῆς πραγματικῆς ἀνθρώπινης ἀπελευθέρωσης, ἀλλὰ πρὸ παντὸς καὶ κυρίως τὸν γεμίζει μὲ τὸ αἶσθημα τῆς αἰσιοδοξίας καὶ τῆς αὐτοπεποίθησης. Ἐνα ἀνεκκλάλητο αἶσθημα χαρᾶς διαδέχεται τὴ φοβερὴ κατάθλιψη καὶ τὴν ἀγῶνα, ὅπου καταποντίζει τὴν ἀνθρώπινη ἐλπίδα ἢ ὑπαρξιστική καὶ φαινομενολογική θεωρία τοῦ σύγχρονου ἰδεαλισμοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος ὅμως ἀκριβῶς μέσα ἀπὸ τὴν δυστυχία τῶν σημερινῶν βιοτικῶν του συνθηκῶν βλέπει πὼς ὑπάρχουν ἀπολύτως οἱ δυνατότητες γιὰ νὰ κερδίσῃ τὴ ζωὴ καὶ τὴ μοῖρα του, ἀρκεῖ ἢ συνείδησή του γιὰ τὴν κατάσταση αὐτὴ νὰ μεταβληθῆ σὲ συγκεκριμένη πράξη. Ἡ λύτρωση ἀπὸ τὰ ἱστορικὰ δεινὰ του συνδέεται στενὰ μὲ τὴ βούλησή του. Ὅ,τι ἱστορικὰ ὑπάρχει εἶναι τὸ δημιούργημα τῶν χερῶν του. Μόνο ἢ ἀπόφαση χρειάζεται γιὰ νὰ τοῦ δοθῆ ἢ ἀληθινὴ ἀνθρώπινη σημασία του. Γνωρίζει πὼς ὑπάρχει μιὰ βασική ἀντίθεση, ἀνάμεσα στὴ δημιουργική πράξη του καὶ στίς κοινωνικὲς συνθήκες, πού ἀπαλλοτριώνουν τὰ δημιουργήματα τῆς πράξης του, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ θὰ ὑπερβληθῆ, γιατί γνωρίζει πὼς ποτὲ ἢ ἐξέλιξη δὲν σταματᾷ καὶ πὼς πάντα ἀπὸ τίς ἀντιθέσεις ἀναγκαῖα ἀναπηδᾷ μιὰ ὑπέρτερη σύνθεση. Μόνο πού τὴ φορά αὐτὴ, καθὼς εἶπαμε, θὰ μπη ἀπὸ τὴν προϊστορία του στὴν ἀληθινὴ ἱστορία του. Ἡ ἐπιστήμη καὶ ἡ τεχνικὴ ἀποτελοῦν τίς ὑλικὲς προϋποθέσεις γιὰ τὴν κυριαρχία τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ. Ὁρίμασε ὁ χρόνος γιὰ τὴ συντριβὴ τῶν φετίχ, τῶν ἀπάνθρωπων εἰδώλων. Τὸ ἀνθρώπινο γένος βλέπει παντοῦ νὰ

ὕψώνεται περήφανο τὸ ἔργο του καὶ ὁ πλανήτης μας, σὰν σύνολο φυσικὸ δυνάμεων, ἐξουσιάζεται καθημερινὰ καὶ ἤδη προσφέρεται γι' αὐτὴν τὴν ἐξουσίαση καὶ ὁ ἀπέραντος χῶρος τοῦ διαστήματος. Ἡ γῆ προσφέρει τὸ δράμα τῆς Ἐπαγγελίας. Κιόλας ξεκίνησαν οἱ ἀνθρώπινοι κορυφαῖοι. Ἡ μεγάλη ψυχὴ τοῦ ποιητῆ ἀντικρύζει αὐτὴν τὴν πομπή, ποὺ μὲ τὴν ἱερὴ ὄρχησή της βαδίζει πρὸς τὸν μεγάλο δρόμο τῆς ἀνθρώπινης τελείωσης.

Καρδιὰ παιδιὰ... Καὶ θ' ἀπλωθῆ ὁ παράδεισος μιὰν ὥρα.

*Μὰ ἐσεῖς, παιδιὰ, τὸ λαὸ ποὺ δίνει τὴν ὑγεία του
στὴ γῆν ἀκέρια μὴ μοῦ τὸν κακοκαρδίστε...*

*Θλίψη πολλὴ στὸν κόσμον εἶναι σιοιβαγμένη
καὶ μὲ δικούς μας μὴν τήνε βαραίνουμε θανάτους.*

*Ὅμπρὸς παιδιὰ σκωθῆτε νὰ χορέψτε ὅλοι
ὅσο βαστᾶν τὰ πόδια σας, στὴ γῆν ἐτούτη
ν' ἀφήσουνε τὰ χνάρια πάνω τῆς καρδιᾶς σας.*